

Mislava Bertoša
Filozofski fakultet, Zagreb

Neka lingvistička obilježja nahodskih imenskih formula Prema korpusu nastalom u tršćanskom orfanotrofiju sredinom XIX. stoljeća

Na temelju građe koja se čuva u Državnom arhivu u Trstu analizirane su imenske formule nadijevane napuštenoj djeci u dvogodištu 1847–1848. Nahodski imensko–prezimenski korpus podvrgnut je raščlambi koja je pratila slogovna, značenjska, oblična i stilistička obilježja u cijelosti ili djelomice izmišljenih formula, preciznije, slogovnu, semantičku, obličnu i stilističku vrijednost koju je u njima osobno ime (bilo poznato bilo izmišljeno) osiguravalo izmišljenom prezimenu. Dobiveni su rezultati otkrili neke specifične karakteristike cjelovitih formula – izosilabizam, pojačana semantičnost, oblična markiranost, visok stupanj stiliziranosti – i uputili prema zaključku u kojem je moguće izdvojiti dvije opažene pojave: neovisno o tomu je li bilo izmišljeno ili poznato, u najvećem je broju slučajeva nahodovo osobno ime služilo kao model prema kojem je bilo tvoreno njegovo prezime, i to bez obzira na to je li na taj način konstruirano prezime imalo određivo leksičko značenje ili je bilo asemantično (1), a to istovremeno pokazuje da su unutarjezična i izvanjezična motiviranost prezimenskih izmišljaja bile međusobno isprepletene do tolike mjere da se niti kod nekih značenjski markiranih prezimena (poput, primjerice, *Imperiali*, *Amorin*) ne može govoriti o prevlasti izvanjezične nad unutarjezičnom, nego češće gotovo obrnuto (2). Iz opisanih obilježja proizlazi zaključak da bi lingvističke i onomastičke analize nahodske antroponimije trebale polaziti od cjelovitih imenskih formula kao svojega glavnog predmeta proučavanja.

*»Prvo, znaš li ti sam što je to nahod?
Da, to je dijete koje su roditelji dali
u sirotište, jer nisu imali novaca da
ga hrane i odgajaju.«*

G. Sand, Nahod Franjo

1. UVODNE PRIPOMENE

Pojava prepuštanja novorođenčadi institucijskoj skrbi brefotrofija i orfanotrofija, ustanova specijaliziranih za prihvata napuštene djece i skrb o njima, u

XIX. stoljeću veoma raširena i često prakticirana u europskoj kulturi, nedovoljno je opisana u hrvatskoj stručnoj literaturi. To se tiče i njezina lingvističkog i onomastičkog aspekta koji, uz izuzetak studije A. Šupuka *O matičnoj knjizi dubrovačkih nahoda i njihovim prezimenima (ab anno 1830 – 1852)* napisane još daleke 1978. godine (Šupuk 1978), uopće nije privukao veću pozornost lingvista i onomastičara.¹ Tome je vjerojatno pridonijela i jedna otegotna objektivna okolnost: dokumenti o brefotrofijama današnje unutrašnje Hrvatske i sjevernoga dijela njezine obale nisu sačuvani ili dosad nisu bili pronađeni, a vlastiti naponi da se uđe u trag dokumentima iz puljskoga, riječkoga ili zagrebačkog nahodišta nisu, nažalost, bili uspješni. Budući da su u XIX. stoljeću spomenuta područja i gradovi ulazili u sastav multinacionalnoga i multilingvalnog Austro-Ugarskog Carstva čiji su vladari i vladarice zauzimali pokroviteljski i roditeljski stav prema ostavljenoj djeci i otvarali takve ustanove u svim većim gradovima,² sasvim je izvjesno da su i u navedenim trima gradovima one postojale, a to, primjerice za Zagreb, dokazuju i povijesna vrela koja spominju *Najdiš varoš*, »nazvanu upravo po tome što su se tamo nahodili i odgajali nahodi« (nav. prema Šimunović 1985, 154; Šimunović 1995).

U potrazi za gradom koja bi mogla poslužiti kao predmet analize koja bi omogućila nove spoznaje o jezikoslovnom i antroponomastičkom aspektu pojave napuštanja novorođenčadi u europskom novovjekovlju odabrani su dokumenti iz nahodišta u (u to doba također austro-ugarskomu) gradu Trstu koje je, od otvaranja godine 1769. do ukinuća godine 1878, prihvaćalo između ostalih i djecu iz Istre i Kvarnera i na čiji su opsteticijski odjel dolazile roditi mnoge siromašne i(li) nevjenčane trudnice iz spomenutih područja. Odabrane su dvije godine iz sredine XIX. stoljeća, 1847. i 1848, kad je napuštanje / prihvaćanje novorođenčadi doživjelo svoj kvantitativni vrhunac. Ovo je razdoblje dosad bilo sasvim neistraženo – ne postoji nijedan rad koji obrađuje bilo koji aspekt fenomena ostavljanja novorođenčadi u gradu Trstu u to vrijeme: historioografska monografija L. Trisciuzzija i D. De Rose *I bambini di Sua Maestà* obrađuje osnutak nahodišta u XVIII. stoljeću i povijesne, društvene i demografske prilike u kojima je tada nahodište funkcioniralo (v. Trisciuzzi & De Rosa 1986), dok su *case studies* D. De Rose objedinjeni u knjizi *Il baule di Giovanna* posvećeni infanticidima u razdoblju nakon zatvaranja brefotrofija 1878. godine (v. De Rosa 1995; *ali usp.* Bertoša 2000, Bertoša 2002).

- 1 Premda su među hrvatskim prezimenima izdvojena ona koja referiraju na čin nalaženja napuštene novorođenčadi. P. Šimunović u svojim monografijama spominje sljedeća »karakteristična« prezimena: Nahod, Nahodil, Najden, Najdek, Najdenac, Najdenić (nav. prema Šimunović 1985, Šimunović 1995). Prezimena koja referiraju na izvanbračno podrijetlo svojih nositelja i nositeljica (poput Panjkretić, Pankretić, Panjkert, Panjkrc, Panjkret, Panjkrtić, Bankard, Kopilaš, Kopilanić, Kopilović; *n. d.*) ne bi se trebala sasvim povezivati s nahodima i činom napuštanja, jer, kako će kasnije biti pokazano, kategorija nahoda nije obuhvaćala samo djecu rođenu izvan zakonjenoga braka.
- 2 Očuvani su dokumenti o nahodištima u Beču, Grazu i Ljubljani, odnosno Kopru, Zadru, Splitu, Šibeniku i Hvaru. Kotor i Dubrovnik također su imali svoja nahodišta.

2. IMENSKO–PREZIMENSKI KORPUS

2.1. Podaci iz dnevne nahodske matične knjige

Kao što je već bilo pripomenuto, imensko–prezimenski korpus analiziran u ovomu radu zabilježen je u matičnim knjigama tršćanskoga nahodišta iz godina 1847. i 1848. koje se čuvaju u Državnom arhivu u Trstu. U tomu se razdoblju glavna matična knjiga nazivala *Giornale degli orfanelli* i u nju su bili bilježeni osnovni podaci o djeci koja su na različite načine bila prihvaćana u ustanovu. To je zapravo bila velika bilježnica s tiskanim rubrikama na talijanskom jeziku u koju su imena i prezimena djece bila bilježena na taj način da je numeracija slijedila tijekom godine od prvoga dana siječnja do posljednjega dana prosinca, nakon čega je, od prvoga dana nove godine, brojenje počinjalo ponovno.

Rubrike su bile ove: tekući broj (*Nro. progressivo*); zatim velika rubrika ime i prezime (*nome e cognome*) koja je bila podijeljena na dvije podrubrike: nahoda (*dell'Orfanello*) i majke (*della Madre*; kod majke je obično bilo zabilježeno samo ime, ako je uopće bilo poznato, a prezime rijetko); zatim dob nahoda (*Età*), što je gotovo uvijek bilo prazno, osim kad je bila riječ o nešto starijoj djeci; nakon toga slijedili su podaci o tome je li za dijete bila plaćena pristojba ili je bilo prihvaćeno »besplatno« (*Introdotta con – senza tassa*), rubrika koja je uvijek ostajala praznom, osim u nekoliko slučajeva kad je plaćeno 25 forinta; sljedeća je rubrika (*Segnale, con cui fu esposto*) za onomastičku analizu bila posebice bitna – u nju su bilježeni predmeti i oznake s kojima je dijete bilo položeno u obrtaljku i ceduljice koje su svjedočile o njegovu predinstitucijskom identitetu, jer je na njima bilo zabilježeno djetetovo ime i(li) prezime, majčino i(li) očevo ime i(li) prezime, preporuke, namjera povratka i sl., a u slučajevima kad su bebe bile rođene u rodilištu nahodišta, bilo je zapisano prezime primajle ili opstetričara; zatim je opet slijedila jedna velika rubrika podijeljena na dvije podrubrike u koje su bili bilježeni podaci o mjestu (*Luogo di*): rođenja (*Nascita*) i krštenja (*Battesimo*), za svu djecu koja su bila rođena u nahodištu bilo je poznato ime majke, za neke je bilo zapisano i odakle su, a za djecu koja su rođena i krštena u Trstu bilo je ubilježeno i ime župe; zatim opet velika rubrika, posljednja, koja je bila podijeljena na šest podrubrika koje su svjedočile o datumu (*Data di*): rođenja (*Nascita*); napuštanja/izlaganja (*Esposizione*; pri čemu je mogao biti zapisan i točan sat – iz čega se može doznati da su djeca u Trstu mogla biti napuštena u bilo koje doba dana ili noći: od jutra preko podneva, popodneva i večeri do noćnih sati); krštenja (*Battesimo*; gotovo sva su djeca bila ponovno krštena u nahodištu, *sub conditione*); odlaska na dojidbu (*Consegna al nutrimento*; obično je pisalo i kamo su ih poslali – u ovom razdoblju uglavnom u istarska sela); smrti (*Morte*; katkad je bio zabilježen i točan sat smrti, a katkad i uzrok; podrubrika koja je u najvećem broju slučajeva bila ispunjena); te povratka majci, roditeljima ili drugim osobama (*Restituzione alla Madre naturale, ai propj genitori o ad altre persone*; podrubrika koja je u

ovomu razdoblju najčešće ostajala praznom).³ Napomene su najčešće bile napisane na talijanskom, ali nerijetko i na njemačkom jeziku.

Osim ovih službenih podataka koji su bili unaprijed predviđeni tiskanom rubrikama, uprava je nahodišta na marginama ili u kutovima pojedinih rubrika bilježila još neke podatke koji su se u prvom redu ticali unutarbračnog⁴ (*legittimo/legittima*) ili, u nekim okolnostima, izvanbračnog⁵ (*ilegittimo/ilegittima*) podrijetla prihvaćena djeteta, identiteta majke, ponekad i oca i sl.

2.2. Heterogenost nahoda s obzirom na moduse napuštanja i imenovanja

Nahodi nisu bili homogena društvena kategorija, jer su se mogli razlikovati po dobi (u principu, institucije su prihvaćale djecu do sedam godina života), unutarbračnom ili izvanbračnom podrijetlu i socijalnom statusu; bili su plod društveno različito vrednovanih heteroseksualnih veza i dospijevali u brefotrofije na veoma raznolike načine (preko obrtaljke, napušteni na nekom javnom mjestu u gradu, poslani s potvrdom o krštenju i/li siromaštvu jednoga ili obaju roditelja, izravno primljeni u pisarnici ustanove...).

Njihovu heterogenost možda najbolje ocrtavaju raznoliki načini na koje su mogli završiti u orfanotrofiju, dakle modusi napuštanja i, s njima u bliskoj vezi, iz onomastičke perspektive bitni, sami činovi imenovanja.

S obzirom na modus napuštanja, prema tršćanskim hospicijskim registrima u ovom razdoblju, moguće je izdvojiti pet potkategorija napuštene djece:

- 3 Archivio di Stato di Trieste (dalje u tekstu AST), Giornale degli orfanelli dal giorno 2 gennaio 1847 a tutto 31 dicembre 1849.
- 4 »Unutarbračni status« malih prihvaćenika i prihvaćenica administrator je bilježio samo ako je u njega bio potpuno siguran.
- 5 Bilješke o izvanbračno rođenoj djeci koju su majke u nekim okolnostima prepuštale skrbi nahodišta omogućuju ispravak ili barem nadopunu jedne stereotipne predodžbe, prisutne i u pučkoj kulturi i u suvremenoj znanosti, o tome kako su takva djeca masovno ostavljena u obrtaljkama, spravama postavljenima na vanjske zidine ustanove u koje se dijete s vanjske strane polagalo, a unutarnije podizalo i koje su u XIX. stoljeću posjedovala gotovo sva nahodišta, ali i manja mjesta u kojima takve ustanove nisu postojale (o rasprostranjenosti obrtaljki, njihovoj upotrebi i funkciji *usp.* Kertzer 1993, 103 *i dalje*), odnosno kako su izvanbračna djeca ostavljena zbog svojega (izvanbračnoga) statusa, a unutarbračna djeca zbog velikoga siromaštva roditelja. Iz pročitane je građe vidljivo da je u tršćanski orfanotrofij u XIX. stoljeću na privremeni boravak dolazio značajan broj izvanbračne djece čije su se bolesne majke liječile u bolnici, pa ih zbog toga nisu mogle doći; kad su ozdravile (i, naravno, ako su ozdravile), one su svoje dijete odnosile sa sobom. Također, bilo je prihvaćano mnogo izvanbračne djece čije su majke zbog siromaštva bile prisiljene prepustiti dijete skrbi nahodišta: jezična formula bilježena u glavni zapisnik glasila je *esposto/esposta con attestato di povertà della madre*. Dakle, i takva su djeca mogla završiti u nahodištu zbog siromaštva, pa ne bi trebalo uspostavljati izravne paralele između dviju, u to doba pravnih kategorija djece – izvanbračne i unutarbračne – i dvaju roditeljskih motiva napuštanja koji su u literaturi najčešće proglašivani odlučujućima za taj čin – izvanbračnosti i siromaštva. Uostalom, neki su autori primijetili, među golemom masom novorođenčadi koja je bila anonimno polagana u obrtaljke pouzdana uspostava takvih razlika u većini nahodišta uopće nije bila moguća (*usp. npr.* Huenecke 1989, 23, 28).

1. Rođeni u nahodištu: potkategorija koja također nije bila jedinstvena, nego je i sama razloživa na nekoliko aspekata, jer je među takvim »nahodima« bilo djece koju su majke nakon poroda zauvijek ili za određeni vremenski period napuštale, ali i djece koju uopće nisu namjeravale napustiti, nego su, zbog nemogućnosti da se porode kod kuće odlazile u javno rođilište koje je djelovalo u sklopu nahodišta: ako nisu imale novaca da plate troškove svojega boravka i poroda, dijete im je bilo privremeno oduzimano, a one prisiljene da troškove upravi nahodišta nadoknade tako što će nekoliko mjeseci boraviti tamo kao interne dojilje. Pošto bi to »odradile«, mnoge su, pokazuju dokumenti, na odlasku uzimale sa sobom i svoju djecu. Međutim, bez obzira na roditeljeve namjere, takva su djeca bila upisivana u jedinstveni dnevni zapisnik i nisu ih dojile vlastite majke (iako su u nahodištu bile dojilje), a prezimena koja su nosila bila su roditeljska prezimena.
2. Poslani u nahodište s potvrdom o krštenju i(li) s potvrdom o siromaštvu jednog ili obaju roditelja.
3. Anonimno ostavljeni u obrtaljci; potkategorija koju je, prema oznakama prepoznavanja koje su svjedočile o njihovu predzavodskom identitetu moguće razložiti na daljnja četiri aspekta:
 - a) ostavljeni s papirićem na kojem je bilo zabilježeno osobno ime (djetetovo, ponekad i roditeljevo);
 - b) ostavljeni s papirićem na kojem je bilo zabilježeno ime i prezime (djetetovo, ponekad i roditeljevo);
 - c) ostavljeni s različitim predmetima (ogrlicama, raspolovljenim sličicama, igraćim kartama, novčićima, broševima, medaljama i sl.);
 - d) ostavljeni bez ikakvih oznaka prepoznavanja;
4. Prihvaćeni na privremeni boravak zbog majčine bolesti.
5. Rođeni u bolnici i odmah smješteni u nahodište zbog majčine bolesti.⁶

Iz onomastičke se perspektive, uzimajući u obzir suprotnost poznato / nepoznato ime ili prezime, napuštena djeca mogu podijeliti na tri velike potkategorije:

1. Nahodi čija je imenska formula u cijelosti bila nepoznata upravi orfanotrofija: to je najčešće novorođenčad kojoj ime nije ni bilo nadjeveno, ali

6 Osim toga, u isti su dnevni zapisnik, slijedeći jedinstvenu numeraciju, bili upisivani i stariji šticienci i šticienice koje su u nahodište vratili privremeni skrbnici, pošto su napunili šest ili sedam godina, što je bila dob u kojoj su djeca ili kao ispomoć trajno ostajala u obitelji koja ih je prehranjivala ili prelazila u neku od institucija zaduženih za skrb o starijoj djeci i odraslima (u Trstu, primjerice, Zavod za siromahe, *Istituto dei poveri*). Upisivana su i djeca koja su bila vraćena s dojidbe jer su se razboljela, jer je dojilja umrla, razboljela se ili izgubila mlijeko, a bilo je i slučajeva povratka zbog zlostavljanja i zanemarivanja. Djeca koju su roditelji već jednom ostavili, pa se vratili i izvadili ih iz nahodišta mogla su ponovno biti napuštena. Starija djeca koja su bila prevelika da bi stala u obrtaljku bila su prihvaćana izravno u pisarnici. Sve je te okolnosti administracija zapisivala, a svu djecu pod tekućim brojem upisivala u isti dnevni zapisnik u koji je bila registrirana i novorođenčad koja je prvi put ulazila u ustanovu.

ako je riječ o nešto starijoj djeci, napuštenoj bez ikakvih podataka o imenu i prezimenu, ona sigurno nisu bila neimenovana.

2. Nahodi čija je imenska formula upravi orfanotrofija bila poznata.
3. Nahodi čije je osobno ime upravi brefotrofija bilo poznato, a prezime nepoznato.⁷

Iz kombinacije ovih potkategorija nahoda i postupaka uprave prilikom nadijevanja imena i prezimena, proizlaze sljedeće mogućnosti:

1. Nahodima čija je cjelovita imenska formula bila nepoznata, uprava je orfanotrofija nadijevala oba člana: i ime i prezime.
2. Nahodima čije je i ime i prezime bilo poznato uprava je nahodišta mogla zadržati ili promijeniti oba, ili zadržati jedno a promijeniti drugo: promjene obaju članova nisu bile uobičajene, a kad je mijenjan jedan član, to je uvijek bilo prezime – promjena imena uz zadržavanje prezimena u pregledanoj građi nije nijednom pronađena.
3. Nahodima čije je osobno ime bilo poznato, a prezime nepoznato, uprava je nadijevala izmišljeno.

Iz ovih mogućnosti proizlazi da su s obzirom na sam čin imenovanja, postojale četiri potkategorije nahoda:

1. Nahodi kojima je bila nadjevena u cijelosti izmišljena imenska formula.
2. Nahodi kojima je bilo nadjeveno izmišljeno prezime, a osobno ime zadržano.⁸
3. Nahodi kojima je bilo zadržano roditeljevo prezime (a to znači i željeno ime).
4. Nahodi kojima je bilo promijenjeno ili modificirano roditeljevo prezime (u tome je slučaju osobno ime bivalo zadržano).

Između kriterija dviju spomenutih podjela – s obzirom na modus napuštanja i s obzirom na čin nominacije – mogu se uspostaviti ove usporednice:

1. Nahodi kojima je bilo nadjeveno i izmišljeno ime i izmišljeno prezime bila su djeca koja su s obzirom na modus napuštanja bila položena u obrtaljku ili ostavljena na nekom javnom mjestu bez ikakvih oznaka prepoznavanja ili samo s predmetima, ali bez ceduljice s podacima o osobnom identitetu.
2. Nahodi kojima je bilo nadjeveno samo izmišljeno prezime bila su djeca koja su s obzirom na način napuštanja bila pronađena u obrtaljci s ceduljicom na kojoj je bilo zabilježeno njihovo osobno ime, odnosno želja ro-

7 Obrnuta kombinacija – poznato prezime, a nepoznato osobno ime bila je vjerojatno rijetka: u obrađenim dokumentima pronađeno je samo nekoliko primjera.

8 Kombinacija zadržanog prezimena i promijenjenog imena nije pronađena u obrađenim dokumentima, a općenito, može se pretpostaviti da je bila rijetka i neuobičajena. Pronađen je samo jedan slučaj »prave« promjene osobnoga imena (prezime nije bilo poznato). Također, u tršćanskom nahodištu nije bila uobičajena promjena cjelovite imenske formule koja je bila poznata.

ditelja da im se određeno ime nadjene na krštenju (i čije je prezime bilo nepoznato upravi nahodišta).

3. Potkategorija kojoj je bilo zadržano roditeljevo prezime, predstavljala je djecu koja su s obzirom na modus ostavljanja mogla biti rođena u nahodištu, poslana u zavod s potvrdom o krštenju ili siromaštvu roditelja, privremeno smještena u nahodište zbog majčine bolesti, djeca koju su bolesne majke rodile u nekom od bolničkih odjela na kojima su se liječile, ili ostavljena u obrtaljci s ceduljicom na kojoj je bilo zabilježeno njihovo ime i prezime.
4. Nahodi kojima je bilo promijenjeno ili modificirano roditeljevo prezime (praksa koja je u ovom razdoblju bila izuzetno rijetka – pronađeno je svega nekoliko slučajeva), s obzirom na modus ostavljanja, u pregledanim su dokumentima isključivo bila djeca pronađena u obrtaljci s papićem na kojem je bilo zabilježeno njihovo ime i prezime. To znači da ostalima – djeci rođenoj u nahodištu, poslanima u zavod s potvrdom o krštenju ili siromaštvu roditelja, privremeno smještenima u nahodište zbog majčine bolesti i djeci rođenoj u nekom od bolničkih odjela – u ovom razdoblju prezime nije bilo ni mijenjano ni modificirano.

Iz navedenih je podjela moguće zaključiti da je uprava tršćanskoga nahodišta sredinom XIX. stoljeća vodila veoma nejedinstvenu i nedosljednu prezimensku politiku prema napuštenoj djeci: s jedne se strane čini da je bila motivirana objektivnim okolnostima – djeci čiji je prezimenski ili imensko-prezimenski identitet bio nepoznat nadijevala je izmišljena prezimena ili cjelovite imenske formule, jer ni u kojem slučaju nisu mogla ostati neimenovana, a onoj djeci čije su ime i prezime mogli biti saznati, osim u nekoliko, prema građi neobjašnjivih slučajeva, o kojima ovdje zbog ograničenosti teme ne može biti rečeno više, zadržavala željena imena i roditeljska prezimena. S druge su strane takvi neujednačeni postupci višestrukoj heterogenosti te marginalizirane kategorije osiguravali i njezinu onomastičku dimenziju.

I prema onomastičkoj su perspektivi nahodi, dakle, u XIX. stoljeću bili heterogena društvena kategorija, jer su nosili imena i prezimena čije je podrijetlo bilo različito, a to otvara problem odredbe samoga nahodskog imensko-prezimenskog korpusa.

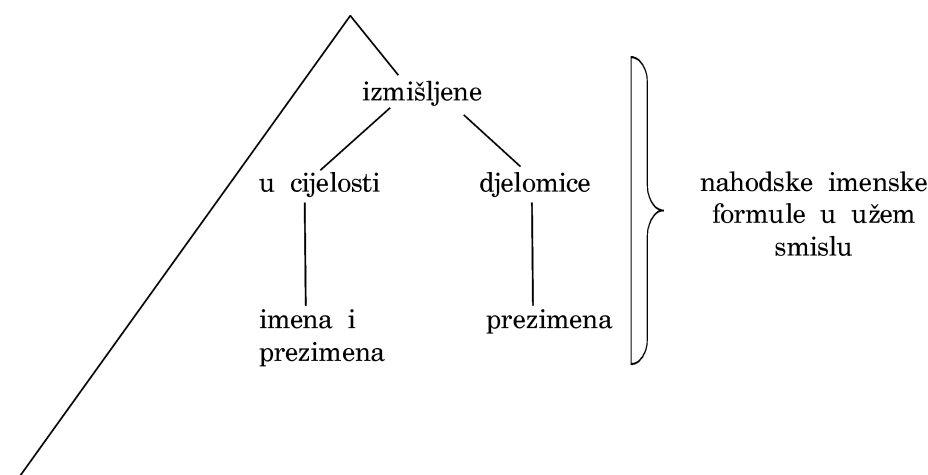
2.3. Obilježja nahodskog antroponimijskog korpusa

Osobna imena i prezimena zabilježena u dnevnom zapisniku tršćanskoga hospicija u temeljnom se razvrstavanju prema svojem podrijetlu mogu odvojiti na dvije velike grupe koje je uvjetno moguće nazvati nahodskim imenskim formulama u širem smislu i nahodskim imenskim formulama u užem smislu.

Nahodskim imenskim formulama u širem smislu mogu se smatrati sva osobna imena i prezimena koja su nosila novorođenčad i djeca ostavljena u bre-fotrofijima i orfanotrofijima, upisana u njihove registre i time u društveno-pravnom smislu bila smatrana kategorijom nahoda, bez obzira na to jesu li bila izmišljena, promijenjena, modificirana ili zadržana željena (imena) i naslijedena (prezimena). Iz ove su se imensko-prezimenske raznolikosti izdvajale dvije

klase imenskih formula: jedna koju su činila zadržana imena i prezimena, i druga u koju su ulazile u cijelosti (ako je bila riječ i o imenu i o prezimenu) ili djelomice (ako je bila riječ samo o prezimenu) izmišljene⁹ imenske formule, odnosno umjetno konstruirane i nadjevene budućem štićeniku ili štićenici u samom trenutku nalaska i upisa u matičnu knjigu. One se mogu smatrati nahodskim imenskim formulama u užem smislu. To je moguće prikazati sljedećom podjelom:

nahodske imenske formule u širem smislu

neizmišljene (zadržane)

Izraženo u brojčanim odnosima, neizmišljene su formule prevladavale, dok je broj izmišljenih prezimena i izmišljenih cjelovitih formula u obradenoj građi varirao. U godini 1847. izmišljenih je prezimena bilo 73, izmišljenih cjelovitih formula 77, a zadržanih čak 315. U godini 1848. situacija je bila sljedeća: izmišljenih prezimena ubilježeno je 66, izmišljenih cjelovitih formula 116, a zadržano neizmišljenih 338.¹⁰ To pregledno prikazuje tablica:

godina	izmišljena prezimena	izmišljene imenske formule	zadržane imenske formule	ukupno
1847.	73	77	315	465
1848.	66	116	338	520

Ova imensko-prezimenska raznolikost ne predstavlja kompaktni korpus na koji bi bilo moguće primijeniti jedinstvene metode proučavanja, pa je samo

9 Njima se još mogu pridodati promijenjena prezimena i prezimena modificirana prema roditelju prezimenskom modelu, onomastičke strategije koje su također bile prakticirane u mnogim brefotrofijama (*usp. npr.* Di Bello 1993, Kertzer 1993, Da Molin 2001). Budući da u Trstu u obradenom dvogodištu takvi običaji nisu bili šire primjenjivani, ove strategije gornjom podjelom nisu obuhvaćene.

10 AST, *isto*.

umjetno konstruiranim nahodskim formulama i prezimenima posvećena pozornost, premda bi, dakako, i nepromijenjene imenske formule iz neke druge istraživačke perspektive nedvojbeno činile zanimljiv predmet čije bi analize omogućile nove spoznaje u antroponomastici, povijesnoj demografiji, socijalnoj povijesti, povijesnoj antropologiji i sličnim disciplinama. Pojam nahodskih imenskih formula, prema tome, u ovom je radu sužen i određen svojom umjetnom konstruiranošću kao glavnim obilježjem, jer je njegova tema ograničena na lingvistička obilježja prezimena i imena djece čiji je identitet bio nepoznat. Međutim, izmišljene cjelovite formule i prezimena izmišljena uz poznato osobno ime analizirani su zajedno, kao jedinstveni potkorpus, i to zbog uočenih sličnosti u lingvističkim obilježjima jednih i drugih, odnosno jednakih inventivnih onomastičkih strategija koje su bile poduzimane kako prilikom konstrukcije cjelovitih formula, tako i prilikom izmišljanja samo prezimena. Ta se jezikoslovna obilježja i onomastičke strategije razmatraju u sljedećem odjeljku.

3. ANALIZA

Analiza je obuhvatila nahodske imenske formule u užem smislu: 150 imenskih formula iz 1847. godine i 182 imenske formule iz godine 1848, ukupno, dakle, 332 imenske formule. Prezimena nisu bila odvajana i nezavisno analizirana, nego su ime i prezime promatrani kao cjeloviti i neodvojivi niz. Razlog za takav postupak ne leži samo u površnom apriornom dojmu o mogućim jezičnim sličnostima koje ime i prezime pokazuju u tom nizu – glavni razlog zapravo i nije isključivo lingvističke, nego i povijesno–kulturalne prirode: XIX. je stoljeće doba kad je u Europi najmanje dvočlana formula sastavljena od imena i prezimena već dugo zakonom propisana kao obavezna (*usp.* Šimunović 1995), što pokazuje da je svjetonazor o imenu i prezimenu kao javnim simbolima osobnog identiteta bio sasvim uobličen (*usp.* Di Bello 1993, 9), a stupanj osjetljivosti prema njihovim eventualnim smiješnim značenjima i oblicima veoma visok.¹¹

Te su imenske formule podvrgnute analizi koja je pratila njihova slogovna, značenjska, oblična i stilistička obilježja, točnije slogovnu, semantičku, obličnu i stilističku vrijednost koju je u njima osobno ime, bez obzira na to je li bilo poznato ili izmišljeno, osiguravalo izmišljenome prezimenu. Analiza je iscrpna utoliko što je obuhvatila sve imenske formule objedinjene potkorpusom kako je bio određen u prethodnom odjeljku; nije iscrpna utoliko što nije iskoristila sve mogućnosti obrade ove onomastički uistinu »zahvalne« grade, nego je ograničena na neke, prema autorici, znakovitije karakteristike cjelovitih imenskih formula.

11 Interesantno je promišljanje G. G. Casanove koji je u svojim *Memoarima* zapisao: »Oni koji imaju ružno, nepristojno ili smiješno ime moraju ga mijenjati ako žele postići čast i uspjeh na polju umjetnosti i znanosti. To im pravo nitko ne može osporiti ukoliko ne prisvoje tuđe ime. Abeceda je opća svojina, i svakom je slobodno posegnuti za njom i složiti riječ koja će postati njegovo ime« (Casanova 1970, 96). U njemu su prisutne obje slike: i veza s osobnim identitetom, jer Casanova isključuje mogućnost prisvajanja tuđeg imena, i visok stupanj senzibiliteta prema neobičnim i »smiješnim« imenima koja je nužno mijenjati, jer u protivnom nositelj može biti predmetom poruge i nepriznanja u znanstvenim i umjetničkim krugovima.

3.1. Slogovno obilježje nahodskih imenskih formula: izosilabizam

Velik je broj nahodskih imenskih formula pokazivao jedno zanimljivo obilježje koje se ticalo broja slogova sastavnih članova: uočena je njihova kvantitativna slogovna ujednačenost – osobno su ime i prezime, neovisno o tome jesu li izmišljena oba ili samo drugo, te neovisno o tome je li prezime imalo utvrdivo leksičko značenje ili nije, često bili izosilabični. Također, ukoliko je osobno ime sadržavalo dva člana, oba su mogla biti izosilabična i još izosilabična i s prezimenom.

Korpus je analiziran s obzirom na karakteristike broja slogova i formule su klasificirane prema različitim mogućnostima:

1. Trosložna imena i prezimena bila su neusporedivo najčešća među izosilabičnima; ovdje se navodi samo jedanaest primjera:

Agnese Angerle;
Enrico Entezzi;
Francesca Fragola;
Canuto Citrone;
Elena Elenco;
Albino Altoni;
Teresa Termini;
Agata Agrafta;
Ulrico Ugolin;
Silvestro Severo;
*Elena Eletra.*¹²

2. Dvosložna imena i prezimena bila su znatno rjeda:

Anna Anhalt;
Anna Gägler;
Giorgio Giove;
Tecla Tide;
Marta Merlin;
Anna Stuffi;
Anna Bruner;
Giorgio Gitto;
*Pietro Pansich.*¹³

3. Četverosložna imena i prezimena:

Alessio Amorosi;
Innocente Imperiali;
Isabella Interino;
Amalia America;
Augusta Auguri;
*Antonio Antiquari.*¹⁴

12 AST, *Giornale degli orfanelli dal giorno 2 gennaio 1847 a tutto 31 dicembre 1849.*

13 AST, *isto.*

14 AST, *isto.*

4. Kod dvočlanih / višočlanih osobnih imena posvjedočene su pravilne izmjene broja slogova, uz nekoliko mogućnosti:
 - a) trosložna i četverosložna ili (jedan slučaj) dvosložna imena i prezimena:

Giuseppa Margheritta Felice Girlandini (3–4–3–4);
Giovanni Eduardo Gondola (3–4–3);
Maria Carolina Mangoni (3–4–3);
Irene Catterina Ignivlo (3–4–3);
Gioseffa Anna Germogli (3–2–3).¹⁵
 - b) dvosložna i trosložna ili četverosložna:

Anna Maria Alba (2–3–2);
Anna Maria Achbach (2–3–2);
Carlo Michele Kraut (2–3–2);
Carlo Agostino Canal (2–4–2);
Emma Madalena Emok (2–4–2).¹⁶
 - c) četverosložna i dvosložna; pronaden je samo jedan slučaj:
Ferdinando Pietro Foriani (4–2–4).¹⁷
5. Ako je osobno ime bilo dvočlano, cijela je formula mogla biti i trosložna ili (jedan slučaj) četverosložna:

Teresa Pierina Turini (3–3–3);
Filippo Martino Fenice (3–3–3);
Gioseffa Luigia Zigala (3–3–3);
Giovanni Stefano Giunone (3–3–3);
Francesco Giuseppe Ferrini (3–3–3);
Giovanni Battista Genotti (3–3–3);
Giovanna Guglielma Grazia (3–3–3);
Francesca Pierina Franzetti (3–3–3);
Gregorio Antonio Geranio (4–4–4).¹⁸

3.2. Semantička obilježja nahodskih imenskih formula

U analiziranoj građi posvjedočeno je mnogo izmišljenih prezimena koja su bila neobičnoga značenja kojim su, bilo eksplicitno ili implicitno, referirala na činjenicu da je njihov nositelj ili nositeljica napušteno dijete odraslo izvan svoje obitelji pod institucijskom skrbi nahodišta. Tršćanskim su nahodima sredinom XIX. stoljeća bila nadijevana prezimena koja su bila motivirana imenima biljaka ili životinja (*Fragola*¹⁹, *Merlin*²⁰, *Orno*²¹, *Adler*²², *Pfau*²³, *Zigala*²⁴), gra-

15 AST, *isto*.

16 AST, *isto*.

17 AST, *isto*.

18 AST, *isto*.

19 Tal. »jagoda«.

20 Ts. »mrkva«.

21 Tal. »jasen«.

dova, rijeka ili pokrajina i država (*Amiens, Orleans, Marburg; Elba, Egger; Mark, Italia, Giapon*), dijelovima (ljudskog) tijela (*Bauch*²⁵, *Gamba*²⁶, *Rene*²⁷), antičkim ili imaginarnim svijetom (*Mida, Lari, Giunone; Fenice, Eldorado*); mogla su referirati na tjelesne karakteristike prihvaćene djece (*Sain*²⁸, *Krapf*²⁹, *Dolce*³⁰), njihovo siromašno podrijetlo (*Straus*³¹, *Grob*³², *Gram*³³), buduće karakterne osobine (*Casti*³⁴, *Galante*³⁵, *Grazia*³⁶, *Cortese*³⁷), činjenicu da je riječ o nahodima, dakle, odbačenoj djeci (*Gitto*³⁸, *Lust*³⁹, *Malgrave*⁴⁰, *Malvegna*⁴¹, *Malmare*⁴², *Imperiali*⁴³); a u pročitanoj građi pronaden je i određeni broj šaljivo-tragičnih kreacija poput *Stuffi*⁴⁴, *Basta*⁴⁵, *Marsch*⁴⁶, *Orcano*⁴⁷, *Rossbach*⁴⁸, *Tonbello*⁴⁹ itd.⁵⁰

-
- 22 Njem. »orao«.
- 23 Njem. »paun«.
- 24 Ts. »cvrčak«.
- 25 Njem. »utroba«.
- 26 Tal. »noga«.
- 27 Tal. »bubreg«.
- 28 Jul/furl. »suhonjav«.
- 29 Njem. »napuhan, otečen«.
- 30 Tal. »sladak«.
- 31 Ts. »odrpanac«.
- 32 Ts. »sirov«.
- 33 Furl/jul. »jadan«.
- 34 Tal. »neporočan«.
- 35 Tal. »udvoran, uljudan«.
- 36 Tal. »milost; udvornost«.
- 37 Tal. »udvoran, poslušan«.
- 38 Tal. »(od)bačen«.
- 39 Njem. »pohota«.
- 40 Tal. »teška nevolja«.
- 41 Tal. »loš dolazak«. Novorođenče kojemu je nadjenuto to prezime nije dospjelo u nahodište preko obrtaljke, nego je bilo *trouato a S. Croce sopra la finestra della scuola* (AST, *isto*).
- 42 Ts. »loša majka«.
- 43 Tal. »carski«. Nahodi su u XVIII. i XIX. stoljeću bili nazivani »carskom/carevom djecom« (*usp. Jelić 1963, 255; Trisciuzzi & De Rosa 1986, 15; Pestalozzi 1999, 33*).
- 44 Tal. »kojemu je svega dosta«.
- 45 Tal. »dosta« (uzvično). Prema pročitanoj građi to je prezime bilo nadjeveno jednome od četvero novorođenčadi koja je istoga dana u razdoblju od nekoliko večernjih sati bila prihvaćena u orfanotrofij, što za tršćansku ustanovu nije bila uobičajena svakodnevnica, jer je obično dnevno bilo primano jedno ili dva djeteta (AST, *isto*).
- 46 Njem. »odlazi; naprijed« (uzvično).
- 47 Ts. »dovraga, ne« (uzvično).
- 48 Njem. »potok bala (iz nosa)«.
- 49 Tal. »lijepi zvuk«. Dokumenti otkrivaju da je novorođenče bilo pronadeno u obrtalji u tri sata ujutro (AST, *isto*).
- 50 AST, *isto*.

Nedvojbeno su, prema tome, nahodska prezimena posjedovala karakteristično leksičko značenje koje je na raznolike načine otkrivalo institucijsko podrijetlo nositeljica i nositelja. Ovdje se, međutim, želi upozoriti na činjenicu da su neka prezimena zadobivala dodatno značenje tek onda kad se u obzir uzme i nahodsko osobno ime: svojom je svojevrstnom semantičkom vrijednošću ime uvećavalo semantičku vrijednost prezimena. Obilježje koje je dolazilo do izražaja tek u suodnosu imena i prezimena kao neodvojivih sastavnica imenske formule oslikavaju sljedeći primjeri:

Volfredo Vuker (i ime i prezime sadržavaju njemački i hrvatski korijen »vuk-«⁵¹);

Rosina Rospel (ukoliko se pretpostavi da ime dolazi od njem. *Rosine*, »Groždica Grozd-«);

Felicita Felici (»Sreća Sretn-«);

Domenico Dolce (»Nedjelj(k)o Slatki«);

Giustina Grazia (»Pravda Milost«);

Innocente Imperiali (»Nahod Carsk-«);

Angelo Antecedo (»Andeo Prethoditelj«);

Felice Feria (»Sretni Praznik«);

Ignazio Igniolo (»Vatren Nepozna-/Svatk-«);

Giovanni Giordan (»Ivan Jordan«⁵²);

Natale Nero (»Božić Crni«).⁵³

Nejasno je bi li u ovaj popis trebalo uvrstiti još dvije imenske formule: *Amalia Amarin* i *Rosalia Rompo*. Pučka tradicija povezuje ime *Amalia* s korijenom *amar-/amor-*, a ime *Rosalia* s imenom *Rosa* (*usp.* Tagliavini 1978, sv. I, 298, 426). Ako se pretpostavi (no, to može biti samo pretpostavka) da je na taj način spomenuta imena tumačio i tršćanski nadjevatelj, onda formule spadaju u ovu skupinu: *Amalia Amarin* (i ime i prezime sadržavaju korijen »ljub-«); *Rosalia Rompo* (»Ruž- Rastrgam«). Ukoliko takva pučka etimologija nije bila uvažena prilikom nadijevanja imena, navedene dvije formule ovamo ne spadaju.

3.3. Oblična obilježja nahodskih imenskih formula

Fonemski slijed imenske formule, neovisno o tome je li prezime bilo asemantično ili semantično, nerijetko je bio neobičan, pa su zato te formule imale karakterističan oblik koji je mogao upućivati na umjetnu konstrukciju i institucijsko podrijetlo. To je obilježje, ipak, bilo najvidljivije kod asemantičnih prezimena koja su bila izvedena iz nahodova osobnog imena, dakle kod pseudomeatronima i pseudopatronima.

51 Prijevodi u zagradama samo su djelomični i uvjetni. Talijanski, furlanski i njemački prezimenski sufixi u deriviranim prezimenima nisu mogli biti prevedeni, pa je njihovo mjesto označeno samo kratkom crticom (-).

52 Biblijske konotacije i inače sadržane u prezimenu (rijeka Jordan) pojačane su izborom upravo tog osobnog imena: na rijeci Jordan Ivan Krstitelj propovijedao je i krstio Isusa Krista.

53 AST, *isto*.

Lažni metronimi i patronimi odličan su primjer za prezimena koja ni po svojem značenju, jer su najčešće asemantična, ni po obliku, jer je on često posvjedočen u korpusu »običnih« prezimena, ne odudaraju od ostalih prezimena uobičajenih na određenom geografskom području. Ali kad se vodi računa o cjelovitoj formuli, a ne samo o prezimenu, nameće se zaključak da bi mogla biti riječ o umjetnim i izmišljenim konstrukcijama. Obilježje koje ih markira jest svojevrsna oblična vrijednost koju osobno ime osigurava prezimenu.

Za njegovu ilustraciju slijedi deset formula u kojima je prezimenska sastavnica, lažni patronim ili metronim u cijelosti ili djelomice izveden iz osobnog imena:

Andrich je *Andrea*;
Mariatti ili *Mariusi* je *Maria*;
Pietrin je *Pietro*;
Carlutti je *Carlo*;
Rosini je *Rosina*;
Orsigli je *Orsola*;
Stefanin je *Stefano*;
Natalin je *Natale*;
Terzis je *Teresa*;
Ross je *Rosalia*.⁵⁴

Među ovim navedenim formulama posvjedočena su i prezimena kojima je moguće odrediti leksičko značenje (*Ross*), odnosno prezimena čija je motiviranost naizgled izvanjezična, okolnosna (*Natalin*, *Stefanin*, *Terzis*):

- Novorođenče *Natale Natalin*, ubilježeno u dnevni zapisnik pod rednim brojem 463 u godini 1847, bilo je pronađeno u obrtaljci na Badnjak, a kršteno u nahodištu na sam Božić. Promatrajući samo prezime, moglo bi se zaključiti da je očito blagdan bio motivom njegova nastanka. Međutim, budući da je novorođenče bilo ostavljeno bez ikakvih podataka o osobnom imenu, uprava nahodišta nadjenula mu je i ime, a ne samo prezime. Imajući to u vidu, proizlazi da je motiv za nadijevanje osobnog imena zapravo bio izvanjezični – referiranje na blagdan Božića – a da je kao model za prezimenski izmišljaj poslužilo osobno ime.
- Isto se može tvrditi i za novorođenče upisano samo nekoliko dana kasnije pod rednim brojem 466. *Stefano Stefanin* bio je pronađen u obrtaljci bez ikakvih oznaka prepoznavanja neposredno poslije blagdana sv. Stjepana i kršten istoga dana. I njemu je, dakle, uprava nahodišta nadjenula osobno ime izvanjezično motivirano blagdanom, a prezime derivirala po uzoru na njegov oblik.
- Budući da je novorođenče *Teresa Terzis*⁵⁵ u hospicijsku matičnu knjigu bilo upisano treće od vrha stranice, moglo bi se također govoriti o izvanjezičnoj motiviranosti prezimena, ali cjelovita formula to dovodi u dvojbu: prvi slog imena i prezimena jednaki su.

54 AST, *isto*.

55 Tal. »treć-« (+ prezimenski sufiks karakterističan za julijsko-venetsko područje).

- Rosalia Ross, upisana pod rednim brojem 404 u istoj godini, bila je pro-nađena s papirićem na kojem je bilo zabilježeno da je novorođenče kršteno *col nome Rosalia*. Iako njezino prezime ima određivo leksičko značenje, karakteristično povezano sa svijetom novorođenčadi i djece⁵⁶, ono je zapravo apokopirano osobno ime – i u ovom je slučaju, prema tome, osobno ime poslužilo kao model za prezimski izmišljaj.⁵⁷

Ovakvi primjeri otvaraju dva zanimljiva pitanja: pitanje o odnosu između unutarjezične i izvanjezične motiviranosti nahodskih imenskih formula te pitanje o unutarnjem odnosu njihovih sastavnica – osobnog imena i prezimena. Budući da su u pročitanoj građi prevladavali, glavnina je imenskih formula posjedovala svojevrsnu estetsku vrijednost na koju se je također potrebno osvrnuti.

3.4. Stilistička vrijednost nahodskih imenskih formula

O estetsko–stilističkoj vrijednosti nahodskih imenskih formula može se govoriti zbog jedne, u ovomu razdoblju najčešće primjenjivane, onomastičke strategije koja se sastojala u upornom nastojanju nadjevatelja da konstruira formulu čija će oba člana započinjati istim fonemom, ukoliko je djetetovo ime također bilo nepoznato, odnosno da konstruira prezime koje će započinjati istim fonemom kao i novorođenčeto poznato osobno ime. Na taj je način cjelovita formula bivala ujednačena i zadobivala određenu stilističku vrijednost koja nije nužno morala biti ni u kakvoj vezi sa značenjskim aspektom formule ili samo prezimena, jer je ta inventivna strategija podjednako bila primjenjivana i prilikom konstrukcije semantičnih i asemantičnih prezimena ili formula.

Izabirući sredstva iz jezičnoga sustava koja su mu stajala na raspolaganju da bi vlastitim umijećem složio cjelovitu formulu, ili samo prezime, nadjevatelj je svoje onomastičke strategije sveo na dva ponavljana pravila, a zatim unutar njih iskorištavao brojne varijacije da bi stvorio velik broj prezimena koja se, barem u manjem nizu godina te osim u izuzetnim slučajevima, neće ponavljati. Pravila su se ticala početnih fonema, fonemskih skupina ili slogova imena i prezimena:

1. Početni su se fonemi mogli razlikovati;
2. Početni su fonemi, fonemske skupine ili slogovi mogli biti jednaki.

1. Prva je mogućnost u dvogodištu 1847–1848. bila neusporedivo rjeđa od druge, najrjeđe primjenjivana na onu potkategoriju nahoda koji su bili napušteni bez ikakvih oznaka prepoznavanja i bez papirića s osobnim imenom, i kojima je, prema tome, morala biti nadjevena cjelovita izmišljena formula, a nešto je frekventnija bila u onim slučajevima kad je bilo potrebno izmisliti samo prezime, dakle, kad je osobno ime bilo poznato. Početni se fonem prezimena razlikovao od početnoga fonema imena u slučajevima izmišljanja semantiziranih

56 Njem. »bala (iz nosa)«.

57 AST, *isto*.

prezimana čija je izvanjezična motiviranost uspjela nadvladati unutarjezičnu zbog nekih izuzetnih i neobičnih okolnosti u kojima je imenovano dijete bilo napušteno, odnosno pronađeno, ili zbog njegova izgleda, ali to se ne može poopćiti na sve slučajeve, jer je među takvim oblicima bilo i onih koji se ni po kakvim izuzetnim obilježjima nisu isticali među ostalima. Primjerice: *Anna Gägler*; *Anna Stuffi*; *Anna Strong*; *Pietro Laus*; *Tomaso Gangl*; *Giuseppe Lust*; blizanke *Orsola* i *Aloisia Straus*; *Teresa Auschlov*; *Vitorio Ignazio Mislig* kojeg su u nahodištu pomiješali s novorođenčecom primljenim istoga dana⁵⁸; *Gioseffa Luigia Zigala*⁵⁹ koja je bila napuštena jedne večeri u srpnju; *Antonio Maria Giuseppe Schroff*.⁶⁰

2. Među primjerima u kojima ime i prezime počinju istim fonemom, fonemskom skupinom ili slogom ističe se nekoliko mogućnosti:

- a) jednočlano osobno ime i nije ostavljalo nikakvu mogućnost izbora⁶¹:

Agata Aja;
Eulalia Eichel;
Mattio Malvegna;
Francesco Fiori;
Giovanna Gelti;
Antonia Aster;
Carlo Crown;
Giuseppe Grossati;
Ferdinando Forza;
Pierina Parte.⁶²

- b) ako je osobno ime bilo dvočlano, prezime je moglo slijediti početni fonem ili prvog ili drugog člana:

- prezime čiji je početni fonem bio jednak početnom fonemu prvog člana imena:

Teresa Pierina Turini;
Antonio Giacomo Altieri;
Anna Maria Alba;
Anna Maria Achbach;
Filippo Martino Fenice;
Emilia Maria Erlau;
Ferdinando Pietro Foriani;
Lorenzo Carlo Lungorotto;
Maria Gioseffa Mirto;
Gioseffa Anna Germogli;
Francesco Giuseppe Ferrini;

58 Prezime je iskrivljeni oblik od njem. *mischling* »(po)miješan«.

59 Ts. »cvrčak«.

60 AST, *isto*.

61 Zbog brojnosti jednočlanih osobnih imena navodi se samo deset primjera.

62 AST, *isto*.

Giovanni Battista Genotti;
Giovanni Carlo Giro;
Giovanni Batt.a Gelo;
Carlo Michele Kraut;
Giovanna Maria Ginter;
Irene Catterina Ignivlo;
*Antonia Domenica Aster.*⁶³

- prezime čiji je početni fonem bio jednak početnom fonemu drugog člana pronaden je samo ovaj slučaj:
*Ignazio Vitorio Ventin.*⁶⁴
- cjelovita je formula s dvočlanim osobnim imenom mogla započinjati istim fonemima. To su bili visoko stilizirani oblici:
Paolina Pierina Polini;
Giovanni Gius.e Germizh;
*Maria Maddalena Mark.*⁶⁵
- c) višečlana osobna imena bila su prilično rijetka, a konstrukcija je prezimena mogla slijediti početni fonem (ili slog) prvoga ili zadnjeg člana osobnog imena:
Giuseppa Margheritta Felice Girlandini;
Eleonora Anna Maria Edelfels;
Carlo Antonio Augusto Curvano;
*Antonia Giovana Pia Antilo.*⁶⁶
- d) prezimena čija je konstrukcija slijedila početni slog ili početnu fonemsku skupinu jednočlanog ili dvočlanog osobnog imena:
 - jednočlanog imena⁶⁷:
Amalia Amarin;
Barbara Bauch;
Amalia Amiens;

63 AST, *isto*.

U nekim slučajevima početni fonemi imena i prezimena nisu bili isti, ali je bila ista njihova grafijska realizacija; tu se vjerojatno može govoriti o važnosti koju su u to vrijeme zadobivali pisani dokumenti i, općenito, nagomilavanja podataka, znanja i činjenica vođenjem zapisnika, popisivanjem, bilježenjem itd.: *Giovanni Maria Griffel; Giovanni Eduardo Gondola; Giuseffa Maria Grossbach; Gregorio Antonio Geranio; Emilia Giovanna Eimer; Girolamo Francesco Grob; Giuseppe Francesco Gremo* (AST, *isto*).

64 AST, *isto*.

65 AST, *isto*.

I u ovoj su skupini posvjedočena dva slučaja u kojima svi početni fonemi nisu bili isti, ali je bilo isto njihovo grafijsko ostvarenje: *Giacomo Giuseppe Grob; Giulio Giovanni Gram* (AST, *isto*).

66 AST, *isto*.

Opet je posvjedočen jedan primjer nejednakih početnih fonema u istoj grafijskoj realizaciji: *Giacomo Carlo Eduardo Grünfeld* (AST, *isto*).

67 Kao i prije, zbog brojnosti se navodi samo po deset izabranih primjera.

Enrico Engel;
Elisabetta Eldorado;
Federico Fermo;
Steffano Steinbach;
Orsola Orleans;
Elena Eletra;
*Clotilde Cloud.*⁶⁸

- dvočlanog, s time da je prezime uvijek, osim u jednom dvosmislenom slučaju, slijedilo slog ili fonemsku skupinu prvoga člana; običaj samo iz godine 1848:

Amalia Francesca Ambo;
Francesco Gius.e Front;
Anna Maria Ansiosi;
Lodovico Marco Londner;
Ferdinando Antonio Fertig;
*Maria Maddalena Mark;*⁶⁹
Carlo Agostino Canal;
Maddalena Francesca Malmare;
*Maria Carolina Mangoni.*⁷⁰

4. ZAKLJUČNE NAPOMENE

Izložena lingvistička obilježja cjelovitih formula – izosilabizam njezinih sastavnica, »pojačana« karakteristična značenja, markiranost oblika, visok stupanj stiliziranosti – pokazuju da je u proučavanju nahodske antroponimije, bar u ovomu razdoblju, osobno ime i prezime potrebno promatrati kao jedinstveni slijed čije su se sastavnice nalazile u određenom odnosu. Osim toga, na taj je način moguće pokušati odgovoriti i na drugo pitanje postavljeno u prethodnom poglavlju koje se ticalo odnosa između unutarjezične i izvanjezične motiviranosti nahodskih imenskih formula.

Rijetke autorice i autori koji u svojim radovima posvećuju pozornost onomastičkom aspektu pojave napuštanja novorođenčadi bave se ili samo osobnim imenima (*usp. npr.* Corsini 1982, Corsini 1984) ili, češće, samo prezimenima (*usp. npr.* Šupuk 1978, Di Bello 1993; *usp. i osvrte* u Trisciuzzi & De Rosa 1986, Hunecke 1989, Kertzer 1993, Bortoli 1997, Cosmai 1997, Gazzi & Zannini 1997, Russo Drago 1997, Da Molin 2000, Da Molin 2001), ne razmatrajući obilježja cjelovitih imenskih formula. Pa ipak, tek se takvim »integralnim« pristupom mogu osvijetliti neka njihova specifična obilježja te otkriti unutarnji odnos osobnog imena i prezimena, kao i uloga koju je ime u njemu imalo.

68 AST, *isto*.

69 Primjer je dvosmislen, jer prezime može biti izvedeno i iz prvoga i iz drugoga člana.

70 AST, *isto*.

Neovisno o tome je li bilo poznato (i zadržano) ili izmišljeno, u najvećemu je broju slučajeva nahodovo osobno ime služilo kao model prema kojemu je bilo tvoreno njegovo prezime. Njihov je odnos unutar formule bio jednosmjernan, jer se, prema pročitanim arhivskim dokumentima, čini da prezime nije moglo utjecati na konstrukciju imena i utoliko je ime na određeni način bilo bitnije. Ova se njegova uloga podjednako očitovala prilikom konstrukcije semantičnih i asemantičnih prezimena, a to upućuje prema odgovoru na pitanje o njihovoj motiviranosti: je li bila izvanjezična ili unutarjezična i može li se govoriti o slučajevima onomastičkih konstrukcija u kojima je jedna imala prednost pred drugom.

Premda je uobičajeno prezimena s odredivim leksičkim značenjem povezivati isključivo s izvanjezičnom motiviranošću, promatranje cjelovitih imenskih formula dovodi u pitanje takvo stajalište i navodi na drukčiji zaključak, a njihova opisana oblična i stilistička obilježja to nedvojbeno potvrđuju. Prema njima je moguće zaključiti da je prilikom izmišljanja prezimena nadjevatelj intencionalno nastojao da početni fonem, fonemska skupina ili slog prezimena bude jednak početnomu fonemu, fonemskoj skupini ili slogu poznatoga imena, odnosno, kad je izmišljao cijelu formulu, da njezine sastavnice započinju istim fonemom, fonemskom skupinom ili slogom. To nadalje znači da su, bez obzira na karakteristično leksičko značenje prezimena, unutarjezične činjenice mogle imati prednost pred izvanjezičnima, odnosno da su ove dvije motiviranosti međusobno bile isprepletene te da se, dakle, ne može govoriti o slučajevima isključive prevlasti jedne nad drugom. Izmiješani izvanjezični i unutarjezični impulsi pokazuju da su onomastičke strategije u tvorbi nahodskih imenskih formula bile složenije nego što to površno izgleda, sofisticiranije od grubih markirajućih nominacija koje bi izravno svjedočile o podrijetlu i životnoj sudbini djece »bez imena i obitelji«, sveobuhvatnije i mnogo preciznije, a nadjevatelj promišljen u izborima i prilično senzibiliziran u svojoj ulozi.

U svakom slučaju, imenskim je formulama različitim lingvističkim sredstvima bila osiguravana neobičnost, a većinom su pri tome bitnu ulogu imala upravo osobna imena koja su s prezimenima činila jedinstvo. I zato bi lingvističke i onomastičke analize nahodske antroponimije trebale polaziti od cjelovitih imenskih formula kao svojega glavnoga predmeta proučavanja.

Izvori

Archivio di Stato di Trieste, *Giornale degli orfanelli* (godine 1847–1848).

Rječnici

C. BATTISTI & G. ALESSIO, *Dizionario etimologico italiano*, G. Barbera Editore, Firenze 1975.

G. BOERIO, *Dizionario del dialetto veneziano (Seconda edizione aumentata e corretta)*, Venezia 1856.

- M. CORTELAZZO & P. ZOLLI, *Dizionario etimologico della lingua italiana*, sv. I–IV, Zanichelli, Bologna 1979–1988.
- DER GROSSE DUDEN, Bibliographisches Institut in Leipzig, Leipzig 1942.
- M. DORIA, *Grande dizionario del dialetto triestino. Storico etimologico fraseologico*, Edizioni »Il Meridiano«, Trieste 1987.
- D. DURANTE & G. F. TURATO, *Dizionario etimologico veneto-italiano*, Ed. Erredici, Padova 1975.
- D. DURANTE & G. F. TURATO, *L'arte del parlare onto: Dizionario veneto* [...], Forcato Editore, Padova 1976.
- R. FUCHS, *Mismàs. Parole straniere nel dialetto triestino*, LINT, Trieste 1997.
- R. FUCHS, *Mismàs bis. Parole latine nel dialetto triestino*, LINT, Trieste 1997.
- E. KOSOVITZ, *Dizionario-vocabolario del dialetto triestino e della lingua italiana*, Trieste 1889 (pretisak: Libreria internazionale Italo Svevo, Trieste 1968).
- J. KÜRSCHNER, *Fünf Sprachen Lexikon (Deutsch-English-Französisch-Italienisch-Lateinisch)*, Hermann Hillger Verlag, Berlin-Eisenach-Leipzig, s. a.
- L. MONACO, *Dizionario di... Parole dimenticate da ricordare in dialetto triestino*, Edizioni La libreria di Demetra, Colognola ai Colli (VR) 1997.
- D. A. PARČIĆ, *Talijansko-slovenski rječnik (hrvatski)*. Drugo popravljeno i pomnožano izdanje, u Senju 1887.
- P. PETROCCHI, *Novo dizionario universale*, sv. I–II, Treves Editore, Milano 1908.
- G. PINGUENTINI, *Nuovo dizionario del dialetto triestino. Storico – etimologico – fraseologico*, Del Bianco Editore, Modena 1986.
- E. ROSAMANI, *Vocabolario giuliano*, Cappelli Editore, Bologna 1958.
- E. ROSAMANI, *Vocabolario marinaresco giuliano-dalmata*, Leo S. Olschki, Firenze 1975.
- J. STULLI / P. G. STULLI RAGUSEO, *Vocabolario italiano-illirico-latino*, Ragusa MDCCCX.
- F. W. THIEME, *Neues vollständiges kritisches Wörterbuch der Englischen und Deutschen Sprache. Zweiter Theil. Deutsch – Englisch*. G. Mayer's Verlag, Altona s. a.
- N. ZINGARELLI, *Vocabolario della lingua italiana*, Zanichelli, Bologna 1970 (10. izdanje).

Literatura

- M. BERTOŠA, *Ex incognitis genitoribus*. Prezimena tršćanskih nahoda tridesetih godina XIX. stoljeća, u: *Folia Onomastica Croatica*, knjiga 9, Zagreb 2000, str. 1–42.
- M. BERTOŠA, Prezimena nahoda iz tršćanskoga brefotrofija u XIX. stoljeću (magistarski rad), Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet u Zadru, Zadar 2002.
- B. BORTOLI, *L'affidamento degli esposti tra controllo sociale ed economicismo assistenziale nell'Ottocento*, u: C. GRANDI (ur.), *Benedetto chi ti porta, maledetto chi ti manda. L'infanzia abbandonata nel Triveneto (secoli XV–XIX)*, Edizioni Fondazione Benetton Studi Ricerche / Canova, Treviso 1997.
- G. G. CASANOVA, *Memoari*, sv. I–V, Prosvjeta, Zagreb 1970.
- C. A. CORSINI, *Nome e classe sociale. Gli esposti*, u: *La demografia storica delle città italiane. Relazioni e comunicazioni presentate al Convegno tenuto ad Assisi nei giorni 27–29 ottobre 1980*, Editrice CLUEB, Bologna 1982.
- C. A. CORSINI, *Prénom et classe sociale. Les enfants trouvés à Sienne, 1766–1768*, u: J. DUPÂQUIER, A. BIDEAU, M. E. DUCREUX (ur.), *Le Prénom, mode et histoire: les entretiens de Malher 1980*, Éditions de l'École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris 1984.
- F. COSMAI, »e mi creda la di lei umilissima serva N. N.«. *Le modalità dell'esposizione infantile a Santa Maria della Pietà di Venezia durante la seconda dominazione austriaca*, u: C. GRANDI (ur.), *Benedetto chi ti porta, maledetto chi ti manda. L'infanzia abbandonata nel*

- Triveneto (secoli XV–XIX), Edizioni Fondazione Benetton Studi Ricerche / Canova, Treviso 1997.
- G. DA MOLIN, *Famiglia e matrimonio nell'Italia del Seicento*, Cacucci Editore, Bari 2000.
- G. DA MOLIN, *I figli della Madonna. Gli esposti all'Annunziata di Napoli (secc. XVII–XIX)*, Cacucci Editore, Bari 2001.
- D. DE ROSA, *Il baule di Giovanna. Storie di abbandoni e infanticidi*, Sellerio editore, Palermo 1995.
- G. DI BELLO, *L'identità inventata. Cognomi e nomi dei bambini abbandonati a Firenze nell'Ottocento*, Centro Editoriale Toscano, Firenze 1993.
- D. GAZZI & A. ZANNINI, *Redditi da baliatico e integrazione sociale degli esposti in una comunità montana del secolo XIX*, u: C. GRANDI (ur.), *Benedetto chi ti porta, maledetto chi ti manda. L'infanzia abbandonata nel Triveneto (secoli XV–XIX)*, Edizioni Fondazione Benetton Studi Ricerche / Canova, Treviso 1997.
- V. HUNECKE, *I trovatelli di Milano. Bambini esposti e famiglie espositrici dal XVII al XIX secolo* (1987), Il Mulino, Bologna 1989.
- R. JELIĆ, *Zadarsko nahodište*, u: *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. X, Zadar 1963, str. 213–289.
- D. I. KERTZER, *Sacrificed for Honor. Italian Infant Abandonment and the Politics of Reproductive Control*, Beacon Press, Boston 1993.
- J. H. PESTALOZZI, *Sull'infanticidio* (1783), (prir. G. Di Bello), La Nuova Italia, Milano 1999.
- R. RUSSO DRAGO, *Cenni su sistemi assistenziali a confronto nell'Ottocento italiano*, u: C. GRANDI (ur.), *Benedetto chi ti porta, maledetto chi ti manda. L'infanzia abbandonata nel Triveneto (secoli XV–XIX)*, Edizioni Fondazione Benetton Studi Ricerche / Canova, Treviso 1997.
- P. ŠIMUNOVIĆ, *Naša prezimena. Porijeklo – značenje – rasprostranjenost*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 1985.
- P. ŠIMUNOVIĆ, *Hrvatska prezimena: podrijetlo, značenje, rasprostranjenost*, Golden marketing, Zagreb 1995.
- A. ŠUPUK, *O matičnoj knjizi dubrovačkih nahoda i njihovim prezimenima (ab anno 1830 – 1852)*, u: *Anali Historijskog odjela Centra za znanstveni rad JAZU u Dubrovniku*, sv. XV–XVI, Dubrovnik 1978, str. 321–356.
- C. TAGLIAVINI, *Origine e storia dei nomi di persona*, sv. I–II, Pàtron Editore, Bologna 1978.
- L. TRISCIUZZI & D. DE ROSA, *I bambini di Sua Maestà. Esposti e orfani nella Trieste del '700*, Franco Angeli, Milano 1986.

Alcune caratteristiche linguistiche di formule nominali dei trovatelli

secondo il corpus dell'orfanotrofio di Trieste a metà dell'Ottocento

In base al materiale archivistico conservato nell' Archivio di Stato di Trieste sono state analizzate le formule nominali imposte a bambini abbandonati nel biennio 1847–1848. Il corpus nominale e cognominale di trovatelli è stato sottoposto ad analisi che seguiva le caratteristiche sillabiche, semantiche, formative e stilistiche delle formule integralmente o parzialmente inventate, più precisamente il valore sillabico, semantico, formativo e stilistico che in esse il nome personale (sia noto che inventato) garantiva al cognome inventato. I risultati ottenuti hanno rivelato alcune caratteristiche specifiche delle formule integrali, cioè isosillabismo, semanticità accresciuta, marcatazza formativa e alto grado di stilizzazione. Hanno così avviato verso la conclusione che è possibile distinguere due fenomeni ravvisati. Independentemente dal fatto che era noto oppure inventato, nella maggior parte dei casi il nome personale del trovatello serviva come modello secondo il quale era stato creato il suo cognome e ciò senza riguardo al fatto che il cognome costruito in quel modo aveva significato lessicale determinabile oppure era asemantico (1). Contemporaneamente,

ciò dimostra che le motivazioni linguistiche e non-linguistiche delle invenzioni cognominali erano così reciprocamente intrecciate che neanche nel caso di alcuni cognomi marcati significativamente (ad es. *Imperiali*, *Amorin*) era possibile parlare di predominio della motivazione non-linguistica sopra quella linguistica, bensì più spesso era proprio il contrario (2). Dalle descritte caratteristiche deriva la conclusione che le analisi linguistiche e onomastiche di antroponimia dei trovatelli dovrebbero partire dalle formule nominali integrali come argomento principale del loro studio.

Ključne riječi: osobna imena, antroponimija, onomastička analiza, lingvistička analiza, talijanski jezik, nahočad (antroponimija)

Parole chiave: nomi personali, antroponimia, analisi onomastica, analisi linguistica, la lingua italiana, trovatelli (antroponimia)